

GLAZBENA OSTAVŠTINA VALPOVAČKOG VLASTELINSTVA – OSLIK KULTURNE POVIJESTI SLAVONIJE

MARINA VINAJ

Muzej Slavonije Osijek
marina.vinaj@mso.hr

Muzej Slavonije danas je najveći muzej općeg tipa u Hrvatskoj, s devet odjela: Arheološkim (pododjeli Prapovijest, Antika, Seobe naroda i srednji vijek), Numizmatičkim, Povijesnim, Odjelom umjetničkog obrta, Etnografskim odjelom, Tehničkim odjelom, Prirodoslovnim odjelom, Odjelom muzealnih tiskopisa, Odjelom hemeroteke te s preparatorskim radionicama.

Od 1994. godine Muzej Slavonije ima status nacionalnog muzeja. Odjel muzealnih tiskopisa u svojim zbirkama spomeničke knjižne građe, uz ostalu bogatu građu, čuva i obiteljsku knjižnicu Valpovačkog vlastelinstva obitelji Prandau-Normann, unutar koje je i iznimno vrijedna glazbena zbirka.

POVIJEST MUZEJA U OSIJEKU

Podneskom osječkog trgovca Franje Sedlakovića Gradske načelstvu slobodnoga i kraljevskoga grada Osijeka od 17. siječnja 1877. godine u Osijeku se počelo razmišljati o muzeju. Naime, bogati trgovac drvima Franjo Sedlaković odlučio je gradu darovati svoju numizmatičku zbirku, zbirku starog oružja i stručnu numiz-

matičku literaturu uz uvjet da se osnuje muzej.

Gradsko je zastupstvo na svojoj sjednici 17. veljače odlučilo da se Sedlakovićeve zbirke trebaju smatrati temeljem gradskoga muzeja. Raznovrsnošću predmeta koje je podario gradu, a koje su „gradski oci“ ocijenili općedobrima za buduće naraštaje, potaknuto je prikupljanje *starodrevnosti i znamenitosti*, kako arheoloških, tako i umjetničkih, etnografskih, tiskanih... Predloženo je da se muzej smjesti u jednu prostoriju Gradske vijećnice te da nosi naziv Muzej sl. i kr. grada Osieka. Na sljedećoj sjednici odabran je i čuvar zbirke, profesor Andrija Kodrić¹, a zadaća mu je bila *sačuvati predmete stare Murze našoj domovini i prepriječiti da neputuju više starim putem u Peštu ili još dalje, kao što bijaše od starine...* Nakon Kodrića Gradsko je poglavarstvo imenovalo profesora Ferdu Ž. Milera² kustosom osječkoga muzeja. Muzejska je građa 1888. preseljena u dvije prostorije novosagrađene Kraljevske velike realke.^{3,4}

¹ Andrija Kodrić studirao je klasičnu filologiju u Beču, a u osječkoj je gimnaziji kao profesor radio dulje od dvadeset godina. Vrstan poznavatelj grčkoga i latinskoga te njemačkoga i talijanskoga jezika, najviše se bavio proučavanjem Sedlakovićeve numizmatičke zbirke. Burić, V. Andrija Kodrić, Ferdo Ž. Miler i Vjekoslav Celestin, prvi kustosi osječkog Muzeja. // *Osnivači i prvi kustosi muzeja u Hrvatskoj*: zbornik radova, Osijek: Muzej Slavonije, 1999., str. 82.

² Ferdo Ž. Miler, profesor slavistike, gimnazijski profesor. Objavio je niz arheoloških radova, a bavio se i glazbom te režijom

³ *Izveštaj Kralj. Velike gimnazije u Osijeku, 1893./94.*, Osijek, str. 21.

⁴ Radić, M. Muzej Slavonije Osijek 1877. - 1977. // *Blago Muzeja Slavonije*: katalog izložbe, Osijek: Muzej Slavonije, str. 9.

Marom i zalaganjem kustosa-čuvara, u vremenima uglavnom bremenitima za muzejsku djelatnost, stvarane su prve muzejske zbirke, otvarane prve izložbe, a počela se i sustavno voditi muzejska dokumentacija u obliku inventarnih knjiga, kataloga i bilježaka. Nezaobilazno ime osječkoga muzeja – Vjekoslav Celestin⁵ – vodi muzejsku dokumentaciju, napose arheološke i numizmatičke građe, no jednako tako širi djelatnost Muzeja surađujući s brojnim europskim muzejima. Posebno se obraća građanima, pozivajući ih da daruju predmete Muzeju.

Tijekom Prvoga svjetskog rata u prostore Muzeja smješten je austrougarski Crveni križ, a zbirke su preseljene. Nakon rata uslijedilo je razdoblje čestog premještanja muzejskih zbirki te se kustos Celestin nerijetko javljao u tisku i s ogorčenjem pisao o teškom stanju osječkog muzeja.⁶ Uz građu s arheoloških iskopavanja, upravo su darovi i otkupi građe bili i ostali temelj popunjavanja muzejskih zbirki.⁷

U lipnju 1941. dr. Buntak prelazi u Muzej grada Zagreba, a na upražnjeno mjesto upravitelja Muzeja dolazi dr. Josip Bösendorfer, umirovljeni direktor Real-

ne gimnazije, poznati i priznati povjesničar.⁸ Upravljaajući Muzejom u teškim ratnim vremenima, nastojao je za Muzej dobiti i knjige srpskih i židovskih obitelji koje su napuštale svoje domove ili im je imovina konfiscirana. Uspio je uvjeriti gradske čelnike da Gradski muzej treba prijeći u vlasništvo države, tako da je, u skladu s tim, u veljači 1942. naziv muzeja promijenjen u Hrvatski državni muzej u Osijeku. Naime, znao je da će na taj način Muzej zaštititi od fašista koji bi ga bili prozvali njemačkim gradskim muzejom. Osim toga, znao je da će Muzej pod kompetencijom Ministarstva imati status znanstvene ustanove.⁹

Dr. Bösendorfer uredio je i u ime Muzeja izdao *Osječki zbornik*, što je bio prvi znanstveni doprinos stručnjaka Muzeja i njegovih vanjskih suradnika, a i danas izlazi.¹⁰ Važno je istaknuti da se knjižnica Muzeja Slavonije, utemeljena tako reći odmah nakon osnutka Muzeja, obogaćivala brojnim vrijednim primjercima kojima je popunjavan stručni fond, ali i fond tiskovina spomeničke vrijednosti.

⁵ Profesor klasične filologije, gotovo je pola stoljeća djelovao u osječkome muzeju. Napisao je više od 50 radova s temom numizmatike, arheologije, epigrafike te klasične književnosti, pedagogije i povijesti. Radić, M. isto, str. 9.; Burić, V. Andrija Kodrić, Ferdo Ž. Miler i Vjekoslav Celestin, prvi kustosi osječkog Muzeja. // *Osnivači i prvi kustosi muzeja u Hrvatskoj*: zbornik radova, Osijek: Muzej Slavonije, 1999., str. 118.

⁶ Vinaj, M. Šest desetljeća Osječkog zbornika. // *Osječki zbornik* 27(2004), str. 269.

⁷ *S druge strane ogledala*: katalog izložbe. Osijek: Muzej Slavonije, 2008. Katalog je većim dijelom posvećen upravo donacijama Muzeju Slavonije.

⁸ Povijest i zemljopis studirao je u Zagrebu i Beču, a doktorirao je 1902. u Zagrebu. Od 1900. do 1932. radio je kao profesor, a od 1914. do 1939. bio je i gradski zastupnik. Ostavio je brojne stručne i znanstvene radove vezane za prošlost Slavonije: *Crtice iz slavonske prošlosti*, Osijek, 1910.; *Agrarni odnosi u Slavoniji*, Zagreb, 1950.; *Istočna granica Tomislavove, Krešimirove i Zvonimirove Hrvatske u savsko-dravskom interamnjaju*, Zagreb, 1952. Dopisni je član Münchenske, bečke i zagrebačke akademije.

⁹ Hrvatski državni muzej u Osijeku. // *Nova Hrvatska* 4(1944), 75, str. 7.

¹⁰ Firingner-Burić, V. *Muzeološka koncepcija i struktura knjižnice Muzeja Slavonije u Osijeku*: magistarski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Centar za studij bibliotekarstva, dokumentacije i informacijskih znanosti, 1980.

Nakon Drugoga svjetskog rata Muzej je smješten u zgradu nekadašnjega Gradskog načelstva, a djelovanjem KOMZA-e nastavlja proširivati svoje fondove te se 17. studenog 1946. otvara novi stalni postav. Prema zapisnicima KOMZA-e¹¹ ili Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starine¹² možemo iščitati precizne popise građe koja je završila u osječkome Muzeju Slavonije. U muzejskoj pismohrani čuvaju se zapisnici KOMZA-e iz razdoblja 1946. – 1948. s popisom konfiscirane imovine, a među njima se nalazi i nekoliko zapisnika o konfiskaciji imovine u dvorcu Valpovo, s oznakom K-10/46 i K-10/47. Treba naglasiti kako je u to vrijeme pohrana konfiscirane građe potaknula ubrzano osnivanje i ostalih muzejskih ustanova u Slavoniji.¹³

VALPOVAČKO VLASTELINSTVO

Ostavština Prandau-Normann smještena je u nekoliko baštinskih ustanova u Osijeku i Slavoniji: u Državnom arhivu u Osijeku, u Galeriji likovnih umjetnosti u Osijeku, u Muzeju Valpovštine u Valpovu te u Muze-

ju Slavonije u Osijeku. Dio građe zasigurno se nalazi i u privatnim zbirkama.

Valpovačko vlastelinstvo utemeljeno je 1721. godine darovnicom koju je car Karlo VI. predao barunu Petru Antunu Hilleprand von Prandau i njegovim nasljednicima.¹⁴ Carica Marija Terezija potvrdila je veleposjed i pravo nasljeđivanja po ženskoj liniji. Vlastelinstvo je procijenjeno na 36 480 forinti, a sastojalo se od četrdeset i pet naselja uzduž Drave, zapadno od Osijeka, i imalo je sjedište u Valpovu. Obuhvaćalo je oko 150 000 jutara oranica, šuma, livada i vinograda.¹⁵ Kartografski izvori s početka 18. st. govore o bogatim šumama Valpovačkog vlastelinstva, a obradiva zemljišta prostirala su se uz glavne prometnice. U drugoj polovici 18. st. slika posjeda se mijenja. Šume se krče, a oranice i livade se proširuju. Taj proces traje tijekom cijeloga razvojnog razdoblja vlastelinstva.¹⁶ Prema arhivskim izvorima, početkom 19. st. vlastelinstvo je imalo 33 000 osoba.¹⁷

¹¹ Zapisnici KOMZA-e pohranjeni su u Muzeju Slavonije Osijek, a bili su važan izvor za uvid u stanje vlastelinskih zbirki nakon Drugoga svjetskog rata.

¹² Osnovana je u lipnju 1945. naredbom hrvatskog Ministarstva prosvjete, a njezin se osnutak temelji na Odluci o zaštiti i čuvanju kulturnih spomenika i starina Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije. Prvobitno je djelovala u sklopu Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture, a potom, od 1946. do 1967., u sastavu Konzervatorskog zavoda Hrvatske.

¹³ Upravo nakon Drugoga svjetskog rata diljem Slavonije osnivaju se brojne muzejske ustanove radi okupljanja i prikupljanja konfiscirane imovine (u Slavskom Brodu 1947., u Vinkovcima 1946., u Vukovaru 1948.).

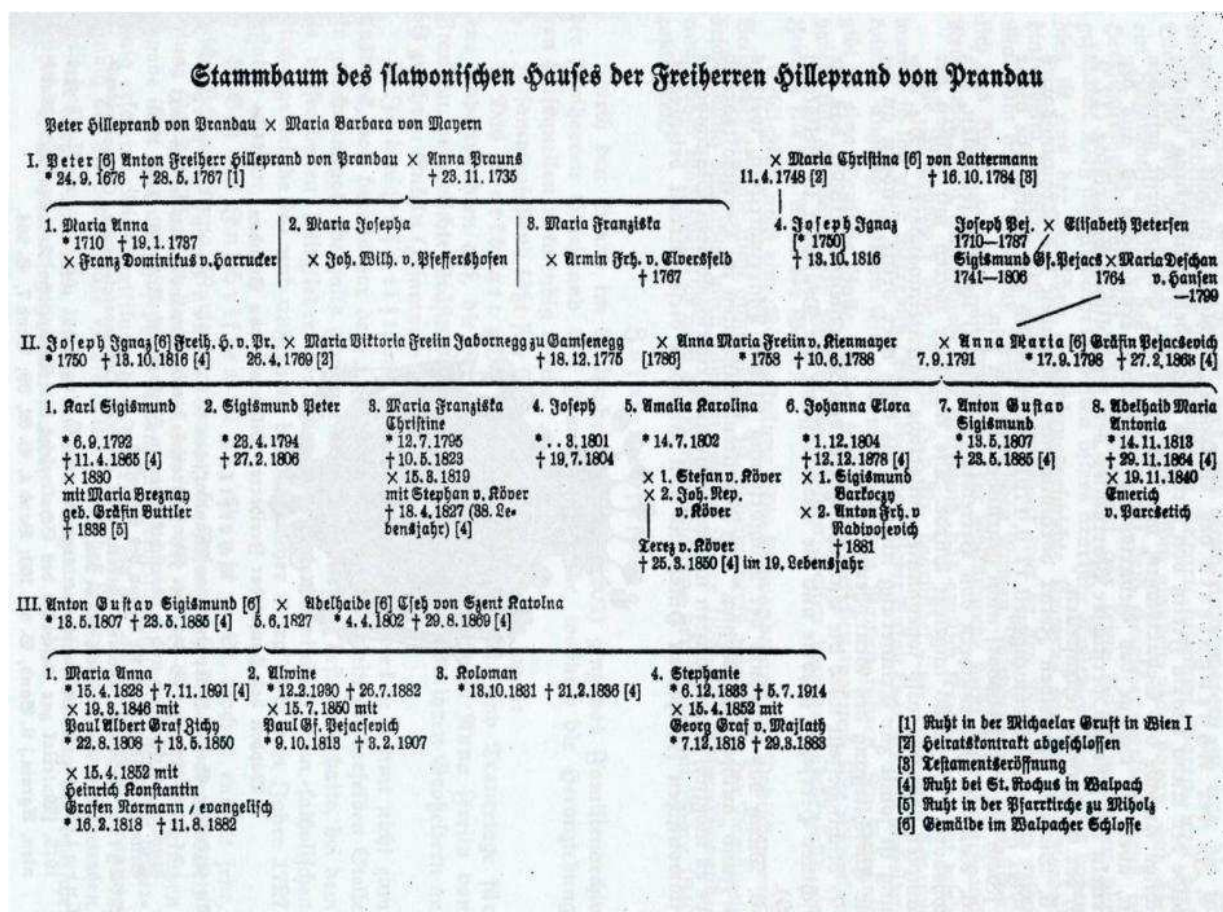
¹⁴ Tom prigodom car Karlo izdao je ispravu na latinskom jeziku čiji se original čuva u Državnom arhivu u Osijeku.

¹⁵ Arhiv vlastelinstva Valpovo, *Acta Viennensia* 409/f 31 (dalje: AVV); Karaman, I. *Valpovačko vlastelinstvo: ekonomsko-historijska analiza*, Zagreb, 1962.

Valpovački distrikt: Valpovo, Bistrinci, Črnkovi, Gat, Kunišinci, Marjanci, Nard, Šag, Veliškovci, Vinogradci, Tiborajnci; Šljivoševački distrikt: Šljivoševci, Beničansci, Čmagajevci, Kućanci, Lacić, Radikovci, Šaptinovci; Petrijevački distrikt: Petrijeveci, Bizovac, Harkanovci, Ivanovci, Josipovac, Ladimirevci, Marjančaci, Satnica, Zelčin; Martinački distrikt: Miholjac, Bočkinci, Čađavica, Golinci, Kapelna, Moslavina, Podgajci, Poreč, Rakitovica, Sveti Đurađ, Vijevo

¹⁶ Karaman, I. Nav. djelo, str. 7.

¹⁷ *Summarium pro 1804. popularis concriptionis Incltyi Domini Valpo, rkp.*

Slika 1. Genealogija obitelji Hillebrand von Prandau. Fototeka MSO.

Više od dva stoljeća postojanja Valpovačkog vlastelinstva obilježilo je pet gospodara: tri člana obitelji Prandau (Petar Antun, njegov sin Josef Ignac i unuk Gustav) te dva Normanna (Rudolf stariji i njegov sin Rudolf mlađi).¹⁸

¹⁸ Izvori za rodoslovlje obitelji Prandau i Norman: AVV, rukopis. Genealogische Notizen über die familie Hillebrand von Prandau; Freiherr, Emil von Normann. Geschichte der Gesamt Familie von Normann, Ulm, 1894.; Bojničić, I. Der Adel von Kroatien und Slavonien, Nürnberg, 1899.; Karaman, I. Valpovačko vlastelinstvo: ekonomsko-historijska analiza, Zagreb, 1962.; Čuržik, V. Valpovština kroz stoljeća, Valpovo, 1994.; Obad-Šćitaroci Mladen i Bojana. Dvorci i perivoji u Hrvatskoj, Zagreb, 2001.; Mažuran, I. Valpovo: sedam stoljeća znakovite prošlosti, Osijek, 2004.; Szabo, A. Velikaška porodica Hillebrand von Prandau i obilježja njenih doprinosa

Upravo su braća Gustav i Karlo zaslužni za bogatu glazbenu ostavštinu pohranjenu u muzejskoj knjižnici. Barun Karlo Hillebrand von Prandau (Osijek, 1792. – Beč, 1865.) završio je gimnaziju u Osijeku, a školovanje nastavio studijem prava i glazbe u Bratislavi. Nakon diobe vlastelinstva i ženidbe groficom Marijom Terezijom rođ. Buttlar, udovom pl. Breznay, također glazbenicom, Karlo boravi u Donjemu Miholjcu razvoju hrvatske kulture i prosvjete. // Szabo, A. O doprinosu velikaške porodice Hillebrand von Prandau razvoju hrvatske kulture i prosvjete. // Godišnjak njemačke narodnosne zajednice, Osijek, 2005.; Szabo, A. Istaknute žene velikaške porodice Hillebrand von Prandau u hrvatskoj povijesti i kulturi. // Godišnjak njemačke narodnosne zajednice, Osijek, 2006.

sve do suprugine smrti 1938. godine. Imanjem su se bavili upravitelji, dok je Karla više zanimala glazba. No važno je spomenuti i njegov izniman doprinos širenju kulture i prosvjete u okruženju vlastitoga vlastelinstva i izvan njega. Gradi škole te se brine o njihovom poslovanju. Među školama koje je podigao valja istaknuti one u Viljevu, Podravskim Podgajcima, Šljivoševcima i Radikovcima.¹⁹ Utemeljio je i glazbenu školu u Donjemu Miholjcu.

Supružnici Prandau često su boravili u Egeru, Pešti i Beču baveći se ponajviše glazbom, organiziranjem koncerata i druženjem s glazbenicima. Veliko zanimanje Karlo je pokazivao za izgradnju nove vrste glazbala – fisharmonike.²⁰ Sve je više boravio u Beču, u kojemu se nakon suprugine smrti i nastanio, a 1848. godine prepustio je bratu Gustavu upravljanje imanjem i dvorcem u Donjemu Miholjcu. U Beču se posvetio glazbi, skladanju, preradama tuđih djela i dobrotvornom radu, a bio je mecena nekolicini mladih umjetnika. Najpoznatije djelo – koračnicu tzv. *Jellačić-Marsch*, skladao je 1848. godine u čast banu Josipu Jelačiću.²¹

Barun Karlo Prandau umro je u Beču 11. travnja 1865. godine u 73. godini.

Antun Gustav Hilleprand von Prandau (Valpovo, 1807. – Donji Miholjac, 1885.), mlađi sin Josipa Ignaca Prandaua, nakon osječke gimnazije nastavio je školovanje u Požunu i Beču (u zavodu Theresianum) te studirajući pravo u Zagrebu. Nakon

završenog studija i putovanja Europom vraća se 1830. godine na Valpovačko vlastelinstvo i nastavlja ga gospodarski razvijati. Uz gospodarsko unapređivanje vlastelinstva, Gustav je aktivan i u kulturno-prosvjetnome i dobrotvornom radu. Na svome vlastelinstvu gradi škole, među kojima treba posebno istaknuti škole u Donjemu Miholjcu i Valpovu. Obnavlja i izgrađuje crkve i kapelice, nabavlja vrijedan mobilijar i glazbeni inventar, poput orgulja izrađenih u Peču, kod poznatog orguljara Jozsefa Angstera²², te renovira župne dvorove.²³ Pozamašan iznos donirao je za utemeljenje novog Društva za crkvenu glazbu (Kirchenmusik Verein), a podupirao je bečko Društvo prijatelja glazbe u kojemu je djelovao i njegov brat Karl.

Izniman doprinos dao je i kulturi Osijeka kao predsjednik osječkog Društva prijatelja glazbe, a brinuo se o uređenju grada, izdašno pomagao brojne kulturne ustanove²⁴ te je izgradio više sirotišta, bolnica i kolodvor. Bio je gradski zastupnik, utemeljitelj i predsjednik Gradske štedionice.

Barun Gustav Prandau umro je 1885. godine u Donjemu Miholjcu, ali je prema svojoj želji, uz crkvene obrede i prisutnost velikog broja štovatelja, pokopan u obiteljskoj grobnici u kapeli sv. Roka. Tako se valpovački veleposjed konačno podijelio na Miholjačko i Valpovačko

¹⁹ Szabo, A. Nav. djelo, str. 70.

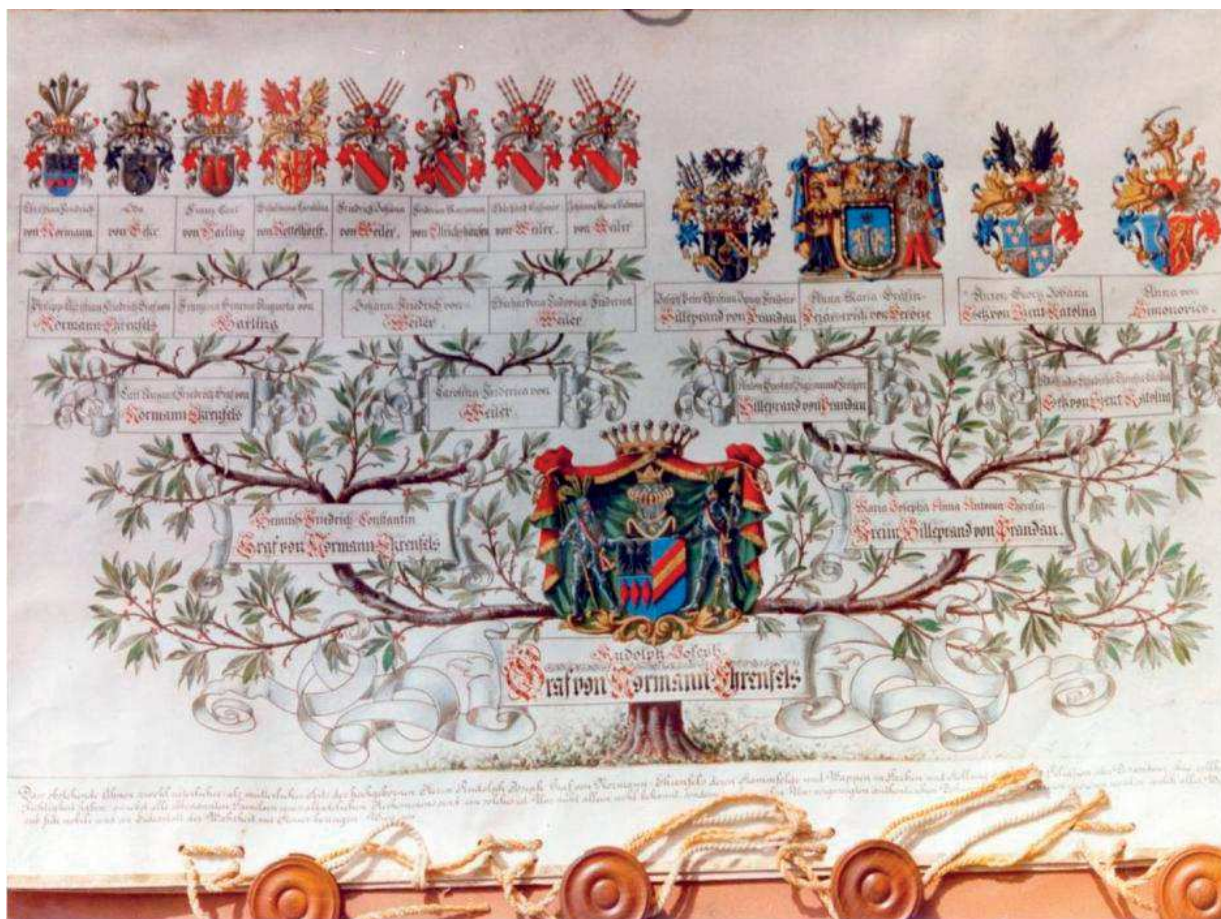
²⁰ Stanić, D. Zaboravljeni valpovački barun Karlo Prandau (1725. - 1856.) - vrijedan glazbenik i skladatelj. // *Valpovački godišnjak*, 2003., str. 11.

²¹ Koch-Kuhač, F. Valpovo i njegovi gospodari. // *Vienac*, 1876.

²² Stanić, D. Započela restauracija vrijednih povijesnih orgulja valpovačke kapele sv. Trojstva. // *Valpovački godišnjak*, 2003., str. 27-32.

²³ Stanić, D. Barokna župna crkva i Župni dvor u Valpovu. // *Valpovački godišnjak*, 1999., str. 5-43.

²⁴ O iznimnoj financijskoj potpori baruna Gustava Prandaua Kazalištu u Osijeku piše Gordana Gojković u svojoj knjizi *Njemačko kazalište u Osijeku*, Osijek, 1997.

Slika 2. Genealogija obitelji Normann-Ehrenfels. Fototeka MSO.

vlastelinstvo, a nakon Gustavove smrti 1885. godine, u trećoj generaciji te obitelji u Slavoniji, gasi se loza valpovačkih baruna Hilleprand von Prandau.²⁵ Nakon smrti baruna Gustava Prandaua – posljednjega muškog člana obitelji Hille-

prand von Prandau, nasljeđuju ga grofovi Normann-Ehrenfels²⁶ i upravljaju vlastelinstvom sve do njegova ukinuća 1945. godine.

²⁵ U braku s grofom Mailáthom imala je djecu: Adelu ud. markgroficu Pallavicini, Georga, Šarlotu ud. princezu Hohenlohe-Waldenburg-Schillingsfürst, Josefa, Gezu, Ladislava i Gustava, biskupa u Erdelju. Nasljednik miholjačkog posjeda bio je sin Ladislav, oženjen Amalijom (Ilmom) groficom Hadik de Futak. U njihovu novopodignutom dvorcu u Miholjcu također je nastajala zanimljiva umjetnička zbirka jer je grofica Ilma počekom 20. st. bila angažirana ljubiteljica umjetnosti. No kako su nakon Prvoga svjetskog rata izgubili imanje, o toj zbirci ne znamo gotovo ništa (Obad-Šćitaroci, 1998: 370, 399).

²⁶ Obitelj Normann potječe od stare plemićke loze iz Pomeranije, s otoka Rügena, u Baltičkome moru. Grane te obitelji mogu se pratiti u Švedskoj, Danskoj, Šleskoj i Württembergu. Württemberšku liniju, kojoj su pripadali i valpovački grofovi Normann, utemeljio je Philipp Christian Friedrich Normann (1756. - 1817.). Za zasluge ne samo u očuvanju cjelovitosti württemberškog područja u pregovorima s Napoleonom nego i zbog njegova proširenja i proglašenja Württemberga kraljevstvom, od kneza Friedricha von Württembergu dobio je 1803. posjed Ehrenfels. Godine 1806. dobio je nasljednu titulu grofa von Normann-Ehrenfelsa (Emil Freiherr von Normann, *Geschichte der Gesamt-Famillie von Normann*, Ulm, 1894.).

KNJIŽNICA PRANDAU – NORMANN U MUZEJU SLAVONIJE

Muzejska knjižnica nastaje istodobno s osnutkom Muzeja u Osijeku, literaturom prateći fond arheološke, numizmatičke i povijesne zbirke u nastajanju. Zalaganjem kustosa u idućim se godinama nastavlja obogaćivanje fondova stručnom literaturom, ali i širenje građe na nove zbirke etnografske i povijesno-umjetničke građe. *Na taj je način Muzej nadopunjavao svoju stručnu djelatnost u odjelima jer je imao prateću literaturu, dok se s druge strane Knjižnica sve više izdvajala i bogatila fondom koji je još više naglašavao i njenu posebnost i izuzetnost u ovim prostorima gdje nije bilo i*

Slika 3. Knjižnica Prandau-Normann u Muzeju Slavonije. Fototeka MSO.

*nema druge veće znanstvene knjižnice.*²⁷ Fond knjižnice osječkoga muzeja s vremenom se sve više proširuje zavičajnom

²⁷ Burić, V. *Muzeološka koncepcija i struktura knjižnice Muzeja Slavonije u Osijeku* (magistarski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Centar za studij bibliotekarstva, dokumentacije i informacijskih znanosti, 1980., str. 226.

građom, uz daljnje redovito popunjavanje stručnom muzeološkom literaturom. Nakon Drugoga svjetskog rata, osnutkom i djelovanjem KOMZA-e, osječki je muzej bio zadužen za brigu o napuštenim slavonskim dvorcima i za evidentiranje kulturno-povijesnog materijala koji će biti dopremljen u Muzej.²⁸

Osobito veliko povećanje knjižnog fonda Muzej je ostvario dobivši građu bivših ustanova i društava (knjižnice Gradskog načelstva i Trgovačko-obrtničke komore), ali i građu knjižnica vlastelinskih obitelji Prandau-Normann iz Valpova i Pejačević iz Našica te knjižnice osječkog odvjetnika Hermana Weissmanna.

Knjižnica intenzivira nabavu stručne literature pokretanjem međuknjižnične razmjene muzejskoga glasila *Osječki zbornik*, koji izlazi od 1942. godine²⁹, te redovitim otkupima i darovima kojima se popunjavaju spomenički i zavičajni fondovi.

U početku kao suradnica Muzeja, a 1943. godine i kao stalna zaposlenica Knjižnice, dr. Danica Pinterović započela je stručnu obradu knjižnog fonda. Ta vrsna i svestrana znanstvenica, dugogodišnja direktorica osječkoga muzeja, knjižničarsko je znanje stekla tijekom stručnog rada u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu kod prof. Badalića. Za stručnu se obradu u knjižnici zalagao i tadašnji ravnatelj dr. Josip Bösendorfer, koji je nastojao muzejsku knjižnicu pre-

²⁸ Pinterović, D. O razvoju osječkoga muzeja. // *Osječki zbornik* 6(1958), str. 19.

²⁹ Vinaj, M. Šest desetljeća Osječkog zbornika. // *Osječki zbornik* 27(2007), str. 271

tvoriti u znanstvenu knjižnicu ne samo za muzejske djelatnike već i za sve zainteresirane stručne djelatnike Osijeka.

Upravo je dr. Danica Pinterović kao članica Komisije bila angažirana na preuzimanju konfiscirane imovine za osječki muzej. Postavši direktoricom 1950-ih godina, u Muzeju zapošljava prof. Mariju Malbašu³⁰, dugogodišnju profesoricu Ženske realne gimnazije, koja nastavlja upotpunjavati zbirke, stručno ih obrađivati, ali i promišljati

i pisati o muzejskoj knjižnici, svjesna njezine iznimne kulturno-povijesne vrijednosti. Knjižnica Valpovačkog vlastelinstva sa sigurnošću se može smatrati jednom od najbogatijih i najvrednijih privatnih knjižnica na našem području.

Već je poznati pedagog i etnomuzikolog Franjo Kuhač u svojim putopisnim bilješkama *Valpovo i njegovi gospodari*, objavljenima u nekoliko nastavaka u *Vijencu*³¹ 1876., pisao o vrijednoj knjižnici u valpovačkom dvorcu: *U prizemlju grada nalaze se vlastelinske kancelarije i arhiv, a u gornjem spratu knjižnica. Negda je ova knjižnica bila vrlo znamenita, jer je u njoj bilo mnogo dijela nekadanje Corvinske knjižnice.*

Kuhača je ponijela priča baruna Gustava o knjižnici Matijaša Korvina koju je, na-

Slika 4. Čitaonica muzejske knjižnice. Fototeka MSO.

vodno, budimski paša donio u Valpovo. Što li je budimski paša radio u malom „kadiruku“ Valpovo te otkuda Matijaševe knjige baš tu, sačuvane do 1801. godine, kada su u vatrenoj stihiji nestajale mnogobrojne knjige i arhivska građa?³² Kuhač spominje da je knjižnicu nekoliko godina prije njegova dolaska uredio i popisao gimnazijski profesor Pavišić.³³ Sigurno je da je knjižnica u vrijeme Kuhačeva dolaska u Valpovo uistinu postojala. Je li ona imala 6000 svezaka, kako navodi, ne znamo, ali je zanimljivo da Kuhač, pišući o naobrazbi grofa Josipa Prandaua, navodi: *...u knjižnici valpovačkog grada nadjoh u 6. pretincu latinski rukopis pod nadpisom: „Institutiones juris publici universalis inutum illustrissimi Liberi Baronis Josephi a Brandau.“*³⁴

³⁰ Erl, V. Godine sjećanja. // *Kolo* 15(2005), 2, str. 311-331.; Vinaj, M. Marija Malbaša - knjižničarka i muzealka Muzeja Slavonije u Osijeku. // *Kolo* 15(2005), 2, str. 332-343.

³¹ Kuhač, F. Valpovo i njegovi gospodari. // *Vijenac*, 1876., str. 12-15.

³² Mažuran, I. *Valpovo: sedam stoljeća znakovite prošlosti*. Osijek, 2000., str. 88.

³³ U arhivskoj dokumentaciji o osječkim gimnazijama nismo pronašli to prezime. Možda ga je Kuhač pogrešno zabilježio.

³⁴ Kuhač, F. Nav. djelo, str. 23.

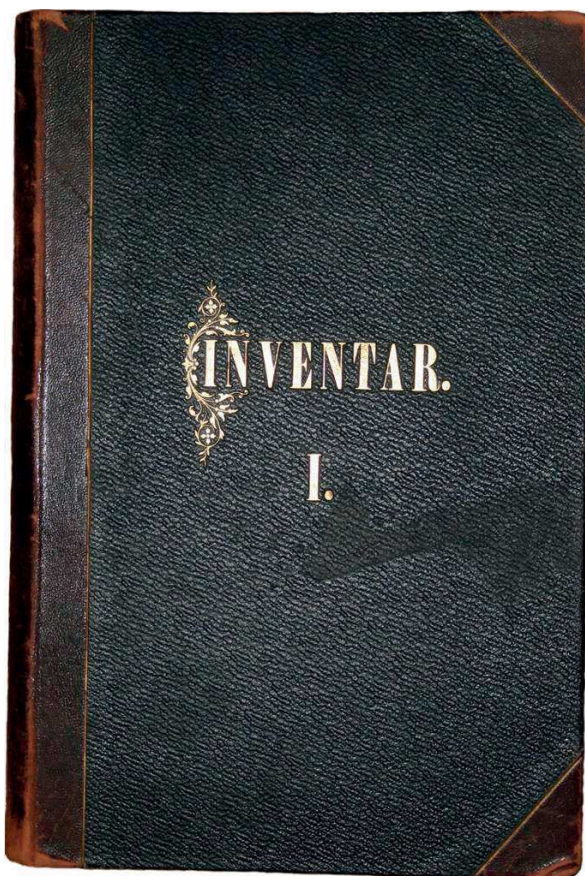
Tako je Kuhač prvi dao naslutiti i javno obznanio kakvo se knjižno blago krije u Valpovu. Nema dvojbe da su gospodari dvorca i vlastelinstva u svoj novi dom u Slavoniji prenijeli i dio svoga knjižnog blaga, obogaćujući ga i dopunjujući generacijama, sluhom pravih bibliofila širokih interesa i znanja.³⁵

Pretpostavljamo da je sustavno prikupljanje knjižne građe započeo grof Gustav Prandau objedinivši ponovo Valpovačko vlastelinstvo nakon smrti svoga brata Karla. Naime, oba su brata odrastala u Valpovu, uz majku, te su bili osobito skloni umjetnosti, napose glazbi. Kako su srednju školu završili u Osijeku, pretpostavlja se da su osnovno obrazovanje stjecali u vlastitom domu, uz privatne učitelje. U to se vrijeme u plemićkim i bogataškim kućama intenzivno nabavljala literatura, što je i vidljivo iz arhivske dokumentacije Valpovačkog vlastelinstva.

Nažalost, nitko iz obitelji Prandau nije označivao knjige potpisom ili *ex librisom*, pa ne možemo sa sigurnošću tvrditi koje su knjige preuzete iz riznice Gustava i Karla Prandaua. Pretpostavljamo da je morao postojati inventarni popis ili barem popis knjiga iz tog razdoblja. Nažalost, nismo ga pronašli ni u muzejskoj, a ni u pregledanoj arhivskoj građi.

Knjižnica Prandau-Normann danas je smještena u prostore VIII. bastiona osječke barokne Tvrđe i jedna je od spomeničkih zbirki Odjela muzealnih tiskopisa Muzeja Slavonije. Zbirka je raspoređena na policama, u uvjetima koji zadovoljavaju pohranu tako vrijedne građe. Velik je dio knjiga restauriran, napose

³⁵ Vinaj, M. Obiteljska knjižnica Prandau-Normann – spomenička muzejska baština. // *Osječki zbornik* 30 (2011), str. 272

Slika 5. Rukopisna inventarna knjiga knjižnice Prandau-Normann. Fototeka MSO.

najstariji primjerci iz 16. st. Uz postojeće kataloge koji su dijelom izradile kolegice Pinterović, Malbaša i Burić, neinventirana je građa popisana i kompletan se fond knjižnice Prandau-Normann planira i računalno uvesti u zajedničku bazu Muzeja Slavonije. Fond obuhvaća 8450 primjeraka.

GLAZBENA ZBIRKA U KNJIŽNICI PRANDAU-NORMANN

Glazbena zbirka bila je sastavni dio knjižnice grofa Rudolfa Normanna te i ona, kao i knjižna građa, nosi istu dvojezičnu oznaku knjižnice grofa Rudolfa Normanna Ehrenfelsa, inventarni broj te mjesto odnosno signaturu. Zbirku čine svjetovne i duhovne skladbe, rukopisi iz

Slike 6. i 7. Glazbena zbirka Prandau-Normann u spremištu muzejske knjižnice. Fototeka MSO.

18. st. (u listovima), tiskane muzikalije iz 18. i 19. st. te kazališna djela.

Zbirku su tijekom 1978./79. sređivali muzikolozi Ladislav Šaban i Zdravko Blažeković.³⁶ Građa je pregledana, sređena i popisana. *Inventarni popis svake pojedine zbirke i odgovarajući kartični katalog kojeg je izradio Blažeković, nalaze se u Muzikološkom zavodu, a kopije u Muzeju Slavonije. Na taj je način osigurano njihovo daljnje znanstveno ili umjetničko iskorištavanje te olakšano čuvanje.*³⁷

Glazbena je ostavština prema autorima s popisa raspoređena u pet serija.

SERIJA M-1 (1-206) – sadržava svjetovne skladbe iz 19. st., pretežito u obradi Karla Prandaua. Riječ je o tvrdo ukoričenim i izvrsno očuvanim svescima vrlo lijepog uveza. Većinu muzikalija čine rukopisi, a manji je dio tiskana građa, no i rukopisi i tiskane muzikalije uvezani su u veće cjeline. Svaki svezak na hrptu ima oznaku instrumenta kojemu u skladbe namijenjene i redni broj. Naljepnice su dvojezične, na njemačkome i hrvatskome, ispod naslova biblioteke upisan je inventarni broj, oznaka mjesta, signatura te broj pojedinog sveska. Valja istaknuti i originalne Karlove skladbe.

SERIJA M-2 (1-122) – obuhvaća crkvene pjesme iz zbirke Gustava Prandaua – rukopisne i tiskane crkvene skladbe koje su se izvodile u kapeli valpovačkog dvorca, a vrlo su često bile izravno naručene i pisane za obitelj Prandau. Sve skladbe te serije nastale su između 1857. i 1875.

³⁶ Šaban, L.; Blažeković, Z. Izvještaj o dugogodišnjem sređivanju triju glazbenih zbirki u Osijeku i o pregledu glazbenih rukopisa i knjiga u franjevačkim samostanima u Slavoniji i Srijemu. // *Arti Musices*, 11(1980), 1, str. 47-73.

³⁷ Nav. djelo, str. 47.

godine. Na rukopisima možemo iščitati i brojne posvete, cijene, potpise prepisivača...

*Uz pojedina djela uglavnom postoje i prijepisi dionica, uglavnom pisanih za muški ili mješoviti pjevački kvartet uz pratnju orgulja ili gudačkog kvarteta, ali i čitavog orkestra. Serija sadrži i nešto svjetovne zbornske glazbe.*³⁸

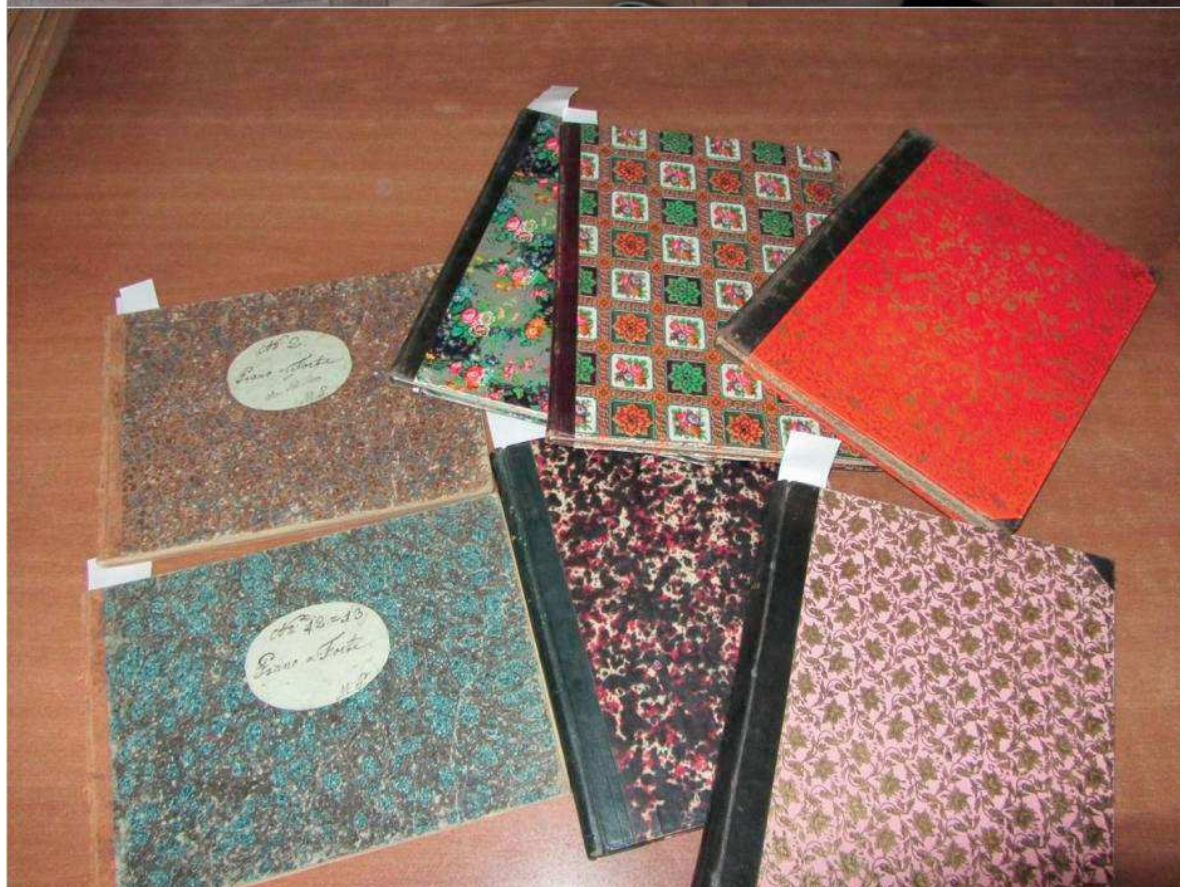
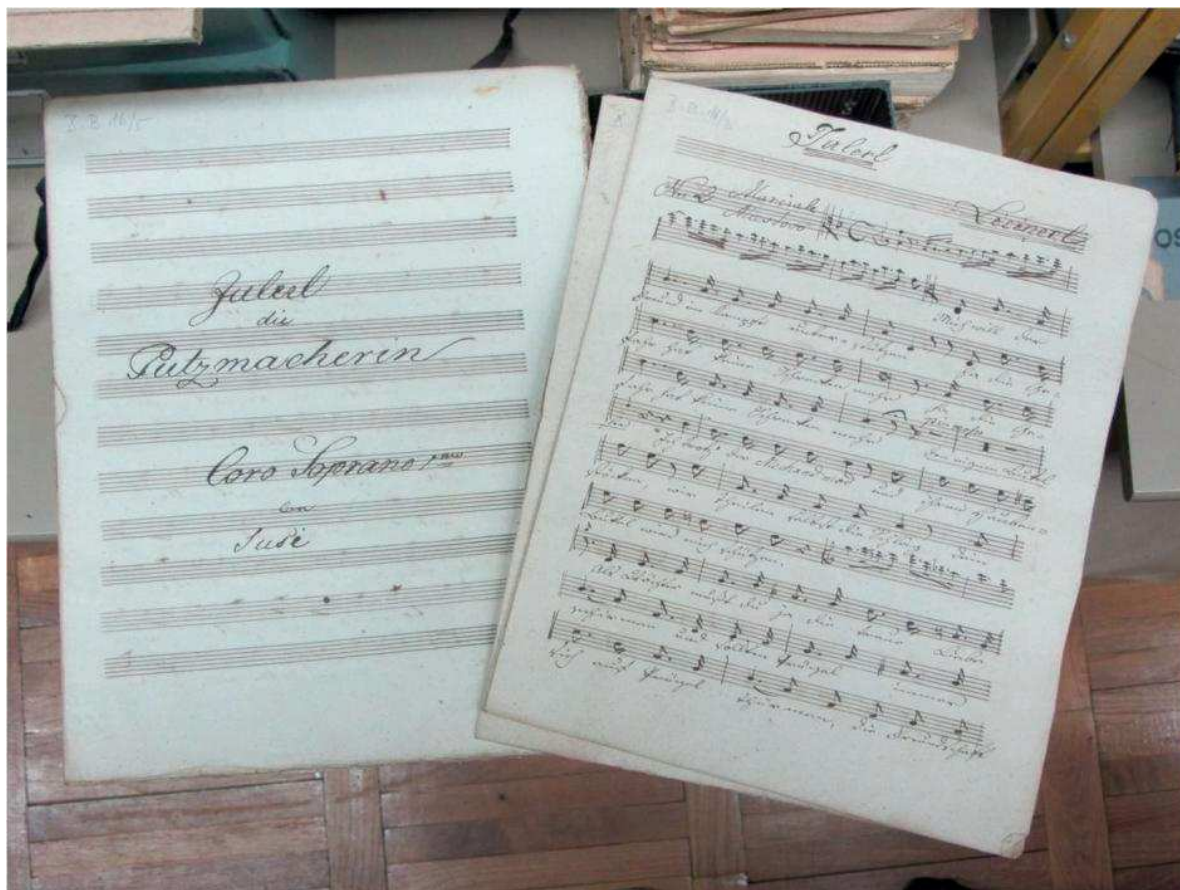
SERIJA M-3 (1-109) – sadržava rukopisne muzikalije koje pripadaju najstarijem sloju valpovačke glazbene zbirke, a nabavljene su u Beču potkraj 18. i početkom 19. st. Čini se da najveći dio tih muzikalija potječe iz posjeda Karlovih roditelja Ana Marije Pejačević i Josipa Ignaca Prandaua.³⁹ Skladbe su pretežito radovi pripadnika bečkoga skladateljskog kruga iz razdoblja prije Beethovena. Prevladavaju djela vokalne glazbe te skladbe za klavir solo, plesovi, prerade za klavir te djela komorne glazbe.

SERIJA M-4 (1-144) – sastoji se od tiskanih djela s kraja 18. i početka 19. st., od čega najveći broj čine djela vokalne glazbe. *Popisano je 33 djela za glas uz pratnju klavira, 27 dueta, deset djela za više glasova i klavir, šest terceta, šest zbornskih djela a capella, šest zbirki „Musikalisches Wochenblatt“ s vokalno-instrumentalnim brojevima, ali i instrumentalne literature poput trija i kvarteta za klavir solo.* Djela te skupine nemaju stariju numeraciju, niti signaturu Normannove knjižnice.

SERIJA M-5 (1-19) – riječ je o kazališnim djelima koja pripadaju repertoaru prvih desetljeća 19. st., uglavnom o popularnim igrokazima austrijskih autora, kao i o preradama stranih igrokaza na

³⁸ Nav. djelo, str.56.

³⁹ Nav. djelo, str. 56.

Slike 8. i 9. Rukopisna glazbena zbirka Prandau-Normann. Fototeka MSO.

njemački jezik. *U biblioteci Normann taj je materijal bio svrstan u serije IX A, IX B, X A, X B. Postoji velika vjerojatnost da su Prandauovi, udruženi s pojedinim članovima susjednih vlastelinskih obitelji, voljeli priređivati kućne kazališne predstave. Tada su izvođeni igrokazi s glazbom, naročito oni Drechslera, Glasera, Riotta, Schenka i Müllera.*⁴⁰

Glazbena ostavština obitelji Prandau dio je glazbene zbirke Muzeja Slavonije, a opsegom i vrijednošću svoga fonda zasigurno je iznimno vrijedna građa koja poziva znanstvenike na proučavanje i vrednovanje.

OBRADA GLAZBENE GRAĐE

Glazbena zbirka Valpovačkog vlastelinstva, kao sastavnica njegove iznimno bogate i vrijedne knjižnice, ostala je u sklopu istoimene spomeničke knjižne zbirke Muzeja Slavonije. No ona zasigurno zahtijeva posebno stručno promišljanje i valjanu stručnu obradu. Njezina kulturno-povijesna poveznica s ostalom građom obitelji Prandau-Normann ne izdvaja je iz muzeološki prepoznatljivog iščitavanja, ali svakako zahtijeva nastavak znanstvenoga i stručnog proučavanja.

Stoga glazbenu zbirku Prandau-Normann valja promatrati i kao svojevrsnu glazbenu knjižnicu u sklopu cjelovite obiteljske knjižnice.⁴¹

⁴⁰ Perči, Lj. Prilog poznavanju kazališnog života u Valpovu od 1809. do 1823. U svjetlu arhivskog fonda obitelji Prandau i Normann . // *Osječki zbornik* 29(2007), str. 130.

⁴¹ ... ima širok raspon i polje djelovanja, a može biti otvorenog tipa (narodne i nacionalne), i zatvorenog tipa (školske, crkvene, privatne, muzejske). Građa koju posjeduju glazbene knjižnice su knjige (u tvrdom i mekom uvezu), rukopisne i

Zbog svih navedenih razloga valjana obrada tog fonda podrazumijeva primjenu međunarodnih standardnih bibliografskih opisa, u ovom primjeru ISBD(PM) – Međunarodnih standardnih bibliografskih opisa tiskanih muzikalija. Postojeći kartični katalog glazbene zbirke Valpovačkog vlastelinstva umnogome olakšava pronalaženje i upotrebu građe. Mjesto sveska u biblioteci označeno je rimskim brojem i velikim slovom abecede, s arapskim rednim brojem sveska. Te su signature unesene i u Šabanov i Blažekovićev popis, a nalaze se i na kataloškoj kartici.

Prijedlog Uprave Muzeja Slavonije jest da se ta glazbena zbirka premjesti u jedinstveni Glazbeni odjel Muzeja, koji bi obuhvatio i ostalu građu – klasična i tradicionalna glazbala, ploče i elektroničku građu.

Je li to najbolje rješenje za glazbenu zbirku Prandau-Normann pokazat će, nadamo se, široka stručna rasprava koja će uslijediti.

MUZEOLOŠKA I KULTUROLOŠKA VRIJEDNOST ZBIRKE

Sačuvana ostavština obitelji Prandau-Normann u Muzeju Slavonije, pohranjena u nekoliko muzejskih odjela, svjedoči o životu i navikama vlasnika Valpovačkog vlastelinstava. Ta građa govori o područjima interesa, društvenim usmjerenjima i aktivnostima njezinih posjednika, a sastav zbirke sličan je sadržaju

tiskane muzikalije, časopisi, koncertni programi i plakati, audiovizualna građa, fotografije, glazbeni instrumenti (Juričić, V.; Vukasović Rogač, S. *Glazbene zbirke u narodnim knjižnicama*. Rijeka: Naklada Benja, 1998., str. 19.).

ju zbirki u dvorcima diljem Hrvatske, ali i u drugim dvorcima Srednje Europe.

Upravo svijest o potrebi oblikovanja identiteta jedne obitelji vidljiva je i na primjeru ostavštine Prandau-Normann. *Potreba za istraživanjem i stvaranjem obiteljskih genealogija, upoznavanje s poviješću obitelji, uspostavljanjem galerije predaka, pažljiv odnos prema arhivskoj obiteljskoj građi, jednako kao i čuvanje značajnih trodimenzionalnih svjedočanstava,*⁴² prepoznatljivi su u tragovima bogatog nasljeđa sačuvanima u baštinskim ustanovama u Osijeku i Valpovu.

Stoga te obiteljske *memorable*⁴³ vrlo dojmljivo svjedoče o moći plemićkih obitelji, njihovu društvenom položaju i ulogama u prijelomnim povijesnim događajima.

Svaka se knjiga, tiskovina ili rukopis može promatrati kao zaseban muzejski predmet kojemu valja istražiti fizičko stanje, uvez, *ex librise*, bilješke, oznake na marginama itd. Naime, povijesni i strukturalni identitet knjige postaje izuzetno važan, katkad i važniji od samog teksta.⁴⁴ Prihvatanje tih predmeta, poput brojnih drugih iz sličnih miljea u sklopu djelovanja KOMZA-e, označeno je kao prikupljanje predmeta kulturne baštine pojedinog kraja. Upravo u tim fondovima, bilo da govorimo o pojedinačnim predmetima ili o zbirkama, otkrivamo sačuvan kulturni, nacionalni, prirodni ili neki drugi identitet.⁴⁵

Identitet kao dio muzeološke poruke postaje element spoznaje o postojanju, o

korijenima koji sežu do različitih dubina prošlosti i prostora onih struktura koji su u nama, kao što su pripadnost susjedstvu, mjestu, gradu, području, zemlji ili kontinentu, pripadnost obitelji, rodu, zavičaju, regiji, narodu, klasi, rasi, civilizaciji, religiji, kulturi ili nekom drugom obliku formulirane svijesti. Među predmetima i u ambijentima kulturne baštine, obasuti porukama, spoznajemo sličnosti i razlike i zapravo utvrđujemo vlastiti identitet (Maroević, 1993:99).

Identitet i jest dio muzealnosti određenoga predmeta ili zbirke.

Smještanjem te građe u muzejsku instituciju koja ima zadaću prikupljanja, čuvanja i prezentiranja kulturne baštine pohranjujemo baštinsku građu u prostore u kojima će ona biti valjano interpretirana te će uz pomoć stručnih djelatnika (kustos, istraživača, znanstvenika)⁴⁶ otkrivati i prenositi javnosti svoje poruke.

Stoga budućim naraštajima povjesničara, književnika, klasičnih filologa i muzikologa preostaje zadatak valjanoga i cjelovitog iščitavanja te iznimne kulturno-povijesne građe.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Bogati fondovi nekadašnjih vlastelinskih obitelji u Slavoniji, među kojima izdvajamo obitelj Prandau-Normann, gotovo su šest desetljeća pohranjeni u baštinskim ustanovama – muzejima, galerijama i arhivima, kamo su pristigli nakon Drugoga svjetskog rata djelovanjem KOMZA-e.

Važnost i značenje te komisije za prikupljanje spomeničke baštine iznimno su veliki jer su brojni vrijedni fondovi,

⁴² Vujić, Ž. Baštinski svijet Nikole Zrinskog u Čakovcu. // *Zrinski i Europa*, Zagreb, 2000., str. 26.

⁴³ Vujić, Ž. Nav. djelo, str. 18.

⁴⁴ Vujić, Ž. Nav. djelo, str. 33.

⁴⁵ Maroević, I. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb, 1993., str. 98.

⁴⁶ Maroević, I. Još o muzealnosti. // *Informatica Museologica* (1996), 3-4, str. 60.

pretežito umjetničkih predmeta, djelovanjem KOMZA-e spašeni i pohranjeni u odgovarajuće ustanove. Popisi pronađeni u zapisnicima KOMZA-e dragocjeni su izvori za proučavanje spomenutih zbirki. Zajedno s kulturno-umjetničkim predmetima preuzetima iz dvorca u Valpovu tijekom 1946. i 1947. godine, osječki je muzej – tada Državni muzej u Osijeku preuzeo i velik broj knjiga, gotovo cjelokupnu knjižnicu grofa Rudolfa Normanna Ehrenfelsa, kao i glazbenu zbirku koju je prikupio barun Gustav Prandau. O knjižnici se dosad pisalo kao o važnom dijelu spomeničke knjižne baštine koja je u Muzeju Slavonije pohranjena kao muzejska zbirka. Bez detaljnijeg uvida u sadržaj, vrijednost ili stanje fonda, ta je knjižnica više desetljeća čekala na svoju valjanu valorizaciju i prezentaciju.

Bogatstvo te knjižnice treba učiniti dostupnim putem mrežnih stranica Muzeja Slavonije, i to ponajprije katalog građe, a potom provesti digitalizaciju fonda. Stvaranjem digitalne zbirke te obiteljske knjižnice omogućila bi se bolja dostupnost građe i njezina zaštita.

Zasad je ugrožena prije svega rukopisna glazbena građa, koja čeka svoju revalorizaciju valjanim vrednovanjem i prezentacijom.

Stoga je skretanje pozornosti na baštinske bisere skrivene u brojnim muzejskim

zbirkama početak njihova približavanja publici, baš kao što su to gotovo dva stoljeća činili valpovački vlastelini.

MUSICAL HERITAGE OF VALPOVO MANOR - REFLECTION OF CULTURAL HISTORY OF SLAVONIA

Department of Print Holdings, Museum of Slavonija in Osijek keeps in its memorial holdings a valuable Valpovo Manor Library. A remarkable collection of books of the Prandau-Normann family boasting more than eight thousand bibliographic units, comprises also a valuable musical collection. The Musical Heritage of the Prandau family, i.e. of the brothers Gustav and Karl, is part of a rich memorial-heritage collection of the Museum Osijek. The famous musicologist Franjo Kuhač also wrote about this collection. A more recent and a more complete list was compiled by prof.dr.sc. Ladislav Šaban and his associate Zdravko Blažeković in 1979. The valuable music archives, mostly manuscripts, were classified according to the content into five sections: 19th century secular songs, mostly arranged by Karl Prandau; religious songs owned by Gustav Pradau; older music archives from the 18th and the beginning of the 19th century; printed works from the end of the 18th and the beginning of the 19th century; and a theatre collection. In the future, we shall try to answer the question to what extent these holdings correspond with the other parts of the rich heritage of Valpovo Manor (archives, art objects, and library) at other Heritage Institutions, and how it can be further presented, with the aim of enhancing the historical and cultural image of Slavonia.